

Dr. Jitka Lorenzová

Sistem vzgoje in izobraževanja v Češki republiki

Povzetek: Prispevek obravnava spremembe vzgojno-izobraževalnega sistema po celotni vertikali v Češki republiki, ki je po tako imenovani žametni revoluciji leta 1968 doživela številne socialno-politične spremembe: končalo se je obdobje komunizma pod vodstvom komunistične partije, vzpostavljena je bila standarna evropska demokracija in gospodarstvo se je postopno privatiziralo. Skupna država Čehov in Slovakov se je razdelila na dve medsebojno neodvisni državi, Češko republiko in Slovaško republiko, ki sta bili ustanovljeni 1. januarja 1993. Sistem vzgoje in izobraževanja je bil skladno z demokratično usmeritvijo novo nastale države deležen precejšnjih posegov v strukturo na primarni, sekundarni in tudi univerzitetni ravni. Bela knjiga, ki je predstavljala temeljni dokument, na podlagi katerega so bile zasnovane nove smernice razvoja šolstva, se je v veliki meri opirala na rezultate poročila mednarodne Unescove komisije Vzgoja in izobraževanje za 21. stoletje, ki jo je vodil Jacques Delors. Vpeljane rešitve pa na nekaterih področjih so predmet kritike strokovne javnosti, predvsem ko gre za vprašanje dualnega sistema na ravni primarnega izobraževanja, spreminjanje vloge gimnazije kot selektivne in elitne šole in vprašanje položaja višjih šol znotraj univerz.

Ključne besede: vzgojno-izobraževalni sistem, Češka republika, razvoj šolstva, dualni sistem, vloga gimnazije, višje šole.

UDK: 37.013.74(437)

Pregledni znanstveni prispevek

*Dr. Jitka Lorenzová, Karlova Univerza v Pragi, Oddelek za pedagogiko, Češka
e-naslov: jitka.lorenzova@post.cz*

Češka republika je po tako imenovani žametni revoluciji leta 1968 doživela številne socialno-politične spremembe: končalo se je obdobje komunizma pod vodstvom komunistične partije, vzpostavljena je bila standardna evropska demokracija in gospodarstvo se je postopno privatiziralo. Skupna država Čehov in Slovakov se je razdelila na dve medsebojno neodvisni državi, Češko republiko in Slovaško republiko, ki sta bili ustanovljeni 1. januarja 1993.

Ustavna načela vzgoje in izobraževanja

V skladu z ustanovitvijo nove države je bilo treba vpeljati demokratično ustavo: v tem času je postala ustava Češke republike z naslovom *Listina temeljnih pravic in svoboščin (Listina základních práv a svobod)* integralni del češkega ustavnega sistema. Listina vsebuje kot del ekonomskih, socialnih in kulturnih zadev v členu 33 pravico do vzgoje in izobraževanja, ki sestoji iz obveznega šolanja za zakonsko določeno časovno obdobje; pravico do brezplačnega šolanja na osnovni in srednji šoli ter glede na zmožnosti in ekonomska sredstva državljana tudi na univerzi. Določa tudi, da se lahko zasebne šole ustanavljajo le v skladu z zakoni za posamezna področja izobraževanja in da je za te šole obvezna določena šolnina. Listina poudarja, da imajo državljani možnosti za pridobitev državne podpore med študijem.¹

V poglavju 24, členu 2a Ustava tudi jamči pravico državljanov, ki pripadajo narodnim in etničnim manjšinam, do šolanja v njihovem jeziku; v poglavju 26, člen 2 zagotavlja svobodo do raziskovanja in umetniškega izražanja in v poglavju 16, člen 3 navaja, da so pogoji za verski pouk v državnih šolah opredeljeni z zakonom.

¹ Ustava Češke republike, Listina temeljnih pravic in svoboščin (The Basic Rights and Freedoms Charter (Olomouc: Olomouc Založniška hiša, 2001) 234. ISBN 80-7182-109-8.

Spremembe v sistemu vzgoje in izobraževanja od 1990 do 2000 – kratek pregled

Prvi sprejeti zakon, ki je obravnaval vzgojno-izobraževalni sistem, je bil zakon iz leta 1990, ki je zadeval univerze. Vpeljal je avtonomijo univerz ter obnovo akademske svobode, ki jo je koministični režim dolgo omejeval. V devetdesetih letih prejšnjega stoletja se je število javnih univerz precej povečalo, z obema regionalnima univerzama² in fakultetami drugih javnih univerz vred.

Leta 1998 je bil sprejet nov zakon (n. 111/1998 Sb.), ki je nadalje razvijal avtonomijo univerz s podelitvijo statusa državnih šol vsem univerzam, razen vojaškim in tistim, ki jih je ustanovilo Ministrstvo za notranje zadeve.

Vprašanja osnovnega in srednjega izobraževanja je urejalo postopno dopolnjevanje zakona o šolstvu³, ki je veljal že od leta 1984. Ministrstvo za šolstvo, mladino in šport (MŠMT) je 22. julija 1991 potrdilo nov pravilnik o zasebnem šolstvu, čeprav je to delovalo že od leta 1990. Naslednji zakon, ki je pomembno vplival na vzgojno-izobraževalni sistem z vidika delitve kompetenc med državno in lokalno upravo, je zakon Češkega nacionalnega sveta, sprejet 13. decembra 1990. Spremembe, ki jih je ta zakon prinesel v sistem vzgoje in izobraževanja med letoma 1990 in 2000, lahko povzamemo kot:

- skrajšanje obveznega šolanja z deset let na devet (kot je bilo pred letoma 1977 in 1984);
- ponovna vzpostavitev devetletne osnovne šole, ki obsega osnovno in nižjo srednjo šolo (pred tem je bila osemletna osnovna šola, ki sta ji sledili še dve leti obveznega šolanja na srednji šoli);
- ponovna vzpostavitev večletne gimnazije (osem in šest let), ki zagotavlja nižjo in višjo srednjo šolo (ohranjena pa je tudi štiriletna gimnazija);
- odprava koncepta poenotene šole (kot posledice uniformne ideologije), tako ideološko kot organizacijsko;
- organizacija višjih specializiranih šol v terciarnem izobraževanju (po navadi triletna šole, ki so nadomestile prejšnje dveletno izobraževanje po končani srednji šoli)⁴;
- omogočanje ustanavljanja zasebnih in cerkvenih šol v celotnem spektru šolskega sistema; pojavile so se šole na temelju reformnih pedagogik (Waldorf, Montessori, Dalton),⁵ vrsta javnih šol pa se je preusmerila k aktivnemu učenju in je svoje kurikule oblikovala v projektih, kot so *Zdrava šola*, *Začnimo skupaj*, *Kreativna šola*, *Uspelo mi bo*, *Integrirano tematsko izobraževanje*, *Korak za korakom*;
- vzpostavitev področnega vodenja vzgojno-izobraževalnega sistema, zaradi

² Univerza Južne Češke v Čeških Badovicah, Univerza Zahodne Češke v Plznu, Univerza Pardubice etc.

³ Amandma k Zakonu o šolstvu št. 171/1990.

⁴ Takšne šole so bile organizirane v devetdesetih letih brez ustrežne zakonske podlage in težave v zvezi z njihovim ustanavljanjem je reševalo samo Ministrstvo za šolstvo. Prvič so postale del šolskega sistema s šolskim zakonom iz leta 2004.

⁵ Trenutno je na Češkem le nekaj takšnih šol, vseh skupaj 40.

česar šol niso več vodile komisije, ki bi jih postavljali državno vodeni urad (t. i. nacionalni komiteji, predstavniki komunistične oblasti). Učitelji so postali uslužbenci šol, posredno Ministrstva za šolstvo, in ne več Nacionalnega komiteja, ki je bil podrejen nekdanjemu Ministrstvu za notranje zadeve;

- za upravljanje šol so bili postopoma ustanovljeni neodvisni uradi, ki so skrbeli za posamezne administrativne okoliše;
- šole so postale pravni subjekti⁶ in s tem dobile tudi večji vpliv na sprejemanje odločitev;
- ustanovitelji poklicnih ali tehniških šol ne morejo biti več družbe, ki se počasi privatizirajo, temveč so se te kompetence prenesle na osrednje oblasti v sklopu državne uprave (na področna ministrstva)⁷;
- za posamezne stopnje izobraževanja so leta 1990 vpeljali standarde; v skladu z njimi je Ministrstvo za šolstvo akreditiralo izobraževalne programe za različne tipe šol. Ta trend se je končal z novo kurikularno reformo leta 2000.

Med značilnimi temami razprave tako med strokovnjaki kot med drugo javnostjo je bilo vprašanje funkcionalnosti gimnazije. Od leta 1999 je bila pomemben problem tudi predlagana reforma zrelostnega izpita ob koncu srednje šole, »državne mature«, ki bi zagotovila na nacionalni ravni primerjavo rezultatov sekundarnega šolanja tako med dijaki kot med vrstami šol.⁸

Kurikularna reforma vzgoje in izobraževanja po letu 2000

Proces integracije Češke republike v evropske strukture, kot so Unesco (22. februar 1993), Svet Evrope (30. junij 1993), OECD (21. december 1995), in pogajanja za vstop v Evropsko unijo, ki so se končala z ratifikacijo pristopne pogodbe 10. aprila 2003, in referendumom junija 2003, je vodil področje izobraževanja v tesnejši stik z izobraževalnimi prioritetami Evropske unije.

Leta 1994 je nastajal dokument Ministrstva za šolstvo z naslovom *Kakovost in odgovornost* kot koncept razvojnega programa šolskega sistema v Republiki Češki. Izvedenci iz OECD so v analizi *Poročilo o češki šolski politiki* iz leta 1996 priporočili, naj spremembe šolskega sistema temeljijo na razvojnih težnjah, ki so značilne za razvite evropske dežele.

Dokument *Češko šolstvo in Evropa – strategije za razvoj človeških virov po pridružitvi Evropski uniji*, ki je bil sestavljen proti koncu leta 1998, je opre-

⁶ Visoke šole so prvič postale pravni subjekti (1. januarja 1991); vrtci in osnovne šole so imeli možnost, da zanjo zaprosijo. Danes so vse šole pravni subjekti, tudi tiste javne šole, ki imajo status nepridobitne organizacije.

⁷ Zakon, ki ga je Češka nacionalna komisija sprejela 23. septembra leta 1992, je prenesel pristojnosti za poklicno izobraževanje na Ministrstvo za gospodarstvo, Ministrstvo za šolstvo pa je obdržalo odgovornost za splošno izobraževanje učiteljev na poklicnih šolah.

⁸ Ministrstvo za šolstvo je leta 1999 sprejelo zakon o prenovi maturitetnega izpita, CERMAT.

delil te spremembe. Toda prvi poziv k javni razpravi o šolstvu se je pojavil šele leta 1999. Razprava pod naslovom *Izziv za deset milijonov* se je razvijala okoli osnutka temeljnega dokumenta, ki je določal strategijo za Nacionalni kurikulum izobraževanja. Dokument je postal širši javnosti znan kot *Bela knjiga – nacionalni program razvoja vzgoje in izobraževanja*.

Bela knjiga je bila sestavljena v skladu s knjigo *Učenje: skriti zaklad* kot rezultatom poročila mednarodne Unescove komisije Vzgoja in izobraževanje za 21. stoletje. Izpostavlja štiri široko opredeljene vzgojno-izobraževalne cilje, ki so: učiti se, da bi vedeli; učiti se, da bi znali delati; učiti se, da bi znali živeti v skupnosti; učiti se, da bi znali biti.

Dokument razglša učenje za »biti« v duhu Splošne deklaracije o človekovih pravicah in mednarodnih pogodb, ki zadevajo človekove pravice, Listine Evropske unije o temeljnih pravicah, Konvencije o otrokovih pravicah, Ustave Češke republike oz. Listine o temeljnih pravicah in svoboščinah, kot »eno izmed osnovnih človekovih pravic, ki je zagotovljena vsem človeškim bitjem brez razlike /.../, neodtujljivo in univerzalno človeško vrednoto«.⁹

V skladu s širokim pogledom na izobraževanje, ki vsebuje osebni razvoj, udeleženosť v socialnem življenju, vzgojo za državljanstvo, pripravo na profesionalno življenje¹⁰, so v tem dokumentu določeni cilji v naslednjih kategorijah:

- razvoj posameznikovih individualnih vrednosti: telesno in duševno zdravje; osebna kultura in samouresničitev; kognitivni, psihomotorični in čustveni razvoj; ustvarjalni potencial ljudi kot vir razvoja in gospodarskega napredka dežele;
- upoštevanje zgodovinsko oblikovane kulture, ki preveva znanost, tehnologijo, umetnost in obrt ter duhovne in moralne vrednote; zagotavljanje povezanosti med preteklostjo, sedanostjo in prihodnostjo; vključevanje posameznika v socialni proces razumevanja; razvoj nacionalne, jezikovne in kulturne identitete; varstvo dediščine;
- vzgoja za ohranjanje okolja (okoljska vzgoja): zagotavljanje razvoja družbe, dejavno oblikovanje zdravega okolja, odprava revščine na globalni ravni;
- krepitev družbene kohezivnosti s sprejemanjem skupnih vrednot in tradicije, z zagotavljanjem enakopravnega dostopa do izobraževanja, s promocijo človekovih pravic in večkulturnosti ter z odstranjevanjem socialnih, kulturnih, zdravstvenih, etničnih in regionalnih neenakosti;
- potrditev demokracije in vključenosti državljanov: zavest o lastnem dostojanstvu, spoštovanje pravic in svoboščin drugih, kritično in neodvisno mišljenje državljanov, demokratična in enakopravna družba izobraževanja, medijska vzgoja (kritični razmislek o tem, kako mediji podajajo informacije in mnenja);
- kultura partnerstva, sodelovanja in solidarnosti v Evropi in svetovni skupnosti: prizadevanje za življenje brez konfliktov v skupnosti ljudi, narodov, jezikov, manjšin in kultur; spoštovanje različnosti;

⁹ Ministrstvo za šolstvo, mladino in šport, Nacionalni program za razvoj vzgoje in izobraževanja (2001). Avtor temeljne študije za ta del programa je J. Sokol.

¹⁰ Ministrstvo za šolstvo, Nacionalni program 14.

- zvečanje gospodarskih potencialov za doseganje konkurenčnosti in družbene blaginje: napredek človeških virov kot pglavitni dejavnik gospodarskega razvoja; kvalifikacija, prožnost in prilagodljivost delovne sile; sposobnost za inovacije in spremembe; implementacija novih tehnologij; izboljšanje menedžmenta;
- zvečanje možnosti za zaposlitev, sposobnost za nenehno udeležbo na trgu dela doma in v tujini; usmerjanje izobraževanja v prožnost, prilagodljivost, ustvarjalnost, iniciativnost, neodvisnost in odgovornost. Krepitev vpliva splošne izobrazbe in širokih temeljev specialne izobrazbe, vseživljenjsko učenje, usmeritev k določenim vejam globalnega delovnega trga – IT, delo z informacijami, kritično mišljenje.¹¹

V povezavi z *Belo knjigo* je Dolgoročni cilj na področju izobraževanja, ki ga je odobrila vlada leta 2002, določil šest pglavitnih strateških smeri razvoja:

- možnost vseživljenjskega učenja za vsakogar;
- prilagajanje izobraževanja in študijskih programov potrebam življenja v družbi znanja;
- spremljanje in vrednotenje kakovosti in učinkovitosti izobraževanja;
- podpora notranjemu preoblikovanju in odprtosti izobraževalnih institucij;
- spreminjanje vloge in profesionalne perspektive pedagoškega in akademskega osebja;
- premik od osrednjega vodenja k sprejemanju odgovornih soodločitev.¹²

Seveda pa vse strateške prioritete niso uspešno izpolnjene, ker so še vedno manjkali nekateri ključni zakoni, npr. novi Zakon o šolstvu, ki bi združil razdrobljeno zakonodajo iz devetdesetih let prejšnjega stoletja (končno je bil sprejet leta 2004), ali pa kakršen koli zakon o pedagoškem osebju. Kurikularna reforma je stagnirala; niti težnje po nadaljnji profesionalizaciji učiteljev s sprejetjem pravilnika o napredovanju v tistem času niso prinesle večjih sprememb.¹³

Takšne okoliščine so pripeljale do tega, da je drugi Dolgoročni cilj Češke republike leta 2005 izpostavil šest strateških usmeritev:

1. zvečanje kakovosti in posodabljanje izobraževanja

Vsebuje trisopenjski model kurikula, skupaj z ustreznimi kurikularnimi dokumenti, in sicer:

- okvirni Nacionalni program izobraževanja¹⁴;

¹¹ Primerjaj z: Ministrstvo za šolstvo, Nacionalni program 14–15 (z neznatnimi slogovnimi spremembami).

¹² 1. januar 2009, http://aplikace.msmt.cz/DOC/K_TUVOD_30105.doc.

¹³ Ne glede na to se je npr. število učiteljev, katerih kompetence v celoti izpolnjujejo pogoje eksperta in pedagoga, v osnovnih šolah povečalo (s 65,2 % v šolskem letu 1999/2000 na 76,8 % v šolskem letu 2003/04) http://aplikace.msmt.cz/DOC/K_TUVOD_30105.doc.

¹⁴ Še ni dokončan.

- okvirne vzgojno-izobraževalne programe za posamezna področja izobraževanja (predšolsko, osnovnošolsko [s specifičnimi različicami za otroke s posebnimi potrebami – otroke z lahкими, lažjimi, srednjimi in težkimi motnjami v duševnem razvoju], osnovno umetniško izobraževanje [šole, ki razvijajo talente v umetniških dejavnostih na podlagi interesov], gimnazije ter srednje poklicno in tehniško šolstvo);
- učne načrte (natančna konkretizacija prej omenjenih kurikularnih nivojev za posamezne šole in njihove vzgojno-izobraževalne pogoje).

V Vzgojno-izobraževalnem programu je vzgojno-izobraževalna vsebina razdeljena na tako imenovana področja vzgoje in izobraževanja ter podrobno določa stopnje kompetenc, ki naj bi jih učenci pridobili; načini dela pa so seveda stvar šol in učiteljev.

»Ključne kompetence so seznam znanj, spretnosti, sposobnosti, odnosov in vrednot, ki so pomembne za vsakega posameznega člana družbe /.../. Pomen in namen vzgoje in izobraževanja je opremiti vse učence s kompleksom ključnih kompetenc na ravni, ki je zanje dosegljiva, in jih tako pripraviti za nadaljnje izobraževanje in vključevanje v družbo.«¹⁵

Okvirni splošni in šolski vzgojno-izobraževalni programi se počasi izoblikujejo; do sedaj so v celoti izpeljani programi za predšolsko vzgojo, za osnovno šolo in za osnovne umetniške šole. Pričakuje se, da bodo v gimnazijah začeli izvajati potem, ko bodo leta 2009 sprejeti, za srednje poklicne in tehniške šole pa je bilo oblikovanih na desetine programov v skladu z nacionalnim sistemom kvalifikacij. Pričakuje se, da bo leto 2009 odločilno tudi za implementacijo teh programov. Vsi programi so opremljeni tudi z dodatki za učence/dijake s posebnimi potrebami.

S kurikularno reformo je povezana tudi posebna podpora izbirnim področjem izobraževanja, med katerimi so:

- tuji jeziki – cilj je komunicirati v enem in pozneje v dveh tujih jezikih;
- informacijska in komunikacijska tehnologija – podlaga za hitro iskanje in predelavo informacij in s tem večjo učinkovitost učnega procesa;
- kultura državljanstva in demokracije – uveljavljanje večkulturne družbe;
- težnja k poklicni usmerjenosti – izbira poklica na podlagi informiranosti, povezana s problemi udeležbe na trgu dela;
- podpora zdravemu načinu življenja – preprečevanje bolezni in poškodb, možnost kakovostnega življenja;
- uvajanje »interesnih vsebin«, povezanih z individualnimi področji izobraževanja, katerega poglobitveni namen je napredek osebne rasti in vrednot – Osebno in socialno izobraževanje, Izobraževanje za demokratično državljanstvo, Izobraževanje za razmišljanje v evropskem in svetovnem kontekstu, Vzgoja za večkulturnost, Okoljska vzgoja, Vzgoja za medije.

¹⁵ Splošni vzgojno-izobraževalni program za temeljno izobraževanje (Praga: VUP, 2007) 14. Besedilo na spletu http://www.vup.praha.cz/soubory/RVPZV_2007-07.pdf.

Velik poudarek je na aktivnih oblikah in metodah poučevanja, na širjenju medpredmetnih povezav in integraciji predmetne vsebine. Med učitelji je razširjena tudi težnja po timskem delu, ki je potrebno za oblikovanje šolskih vzgojno-izobraževalnih programov in medpredmetno povezovanje.

2. Zagotavljanje kakovosti, spremljanje in vrednotenje učnih dosežkov

Projekt spremljanja in vrednotenja izobraževanja je bil izdelan proti koncu leta 2003 in Ministrstvo za šolstvo ga je odobrilo februarja leta 2004. Projekt pojasnjuje nujnost celostnega sistema vrednotenja in njegovo mesto v sistemu izobraževanja. Uokvirja tri temeljna področja vrednotenja:

- vrednotenje na ravni učencev/dijakov – Vrednoti najpomembnejše točke učnega uspeha na posameznih stopnjah šolanja, izbiro ustrezne poti izobraževanja, konec študija, prihodnjo zaposlitev itn. V skladu s tem so pripravljena naslednja orodja:
 - stalno preverjanje učencev – Pozornost je usmerjena na napredovanje v pridobivanju znanja in spretnosti (kompetenc). Cilj tega vrednotenja so trdnejše povratne informacije za učitelja pri formalnem ocenjevanju in spodbujanje učencev za samoocenjevanje;
 - pisno preverjanje ob ključnih točkah v vertikalni šolskega napredovanja – Vrednotenje učnih rezultatov v petem in devetem razredu osnovne šole ter ustreznih razredov večplastne gimnazije. Predmet tega vrednotenja so spretnosti in znanje, ki so del poglobljenih kompetenc v izbirnih področjih vzgojno-izobraževalnega programa. To preverjanje ima naravo kvalitativnega preverjanja in ni identično končnemu spričevalu;
 - polletno spričevalo, spričevalo ob koncu semestra, spričevalo ob koncu šolanja (matura), končno spričevalo o opravljenih izpitih (numerična klasifikacija učnih rezultatov).
- Vrednotenje na ravni šol:
 - vrednotenje, ki ga opravi šola sama – Samoevalvacija je vitalni del preoblikovanja šolskega sistema: je prvi pogoj za izboljšanje dela in rezultatov šole, je podlaga za oblikovanje njenih vzgojno-izobraževalnih programov in pritegne druge udeležence (tj. družbene partnerje) k sodelovanju in deljeni odgovornosti za razvoj šole. Je tudi podlaga, na kateri šola sestavi svoje končno poročilo;
 - zunanje vrednotenje, ki ga opravlja Češka šolska inšpekcija (ne samo z nadzorom usklajenosti dela z zakoni in uredbami, temveč tudi – kar je še pomembnejše – s presojanjem pogojev, poteka in rezultatov pouka);
 - vrednotenje celotnega šolskega sistema in njegovih delov (udeležba Češke republike v mednarodnih raziskavah, kot je raziskava OECD PISA, ki proučuje učne rezultate 15 let starih učencev, v kateri je Češka sodelovala leta v triletnih intervalih z začetkom 1998; pa tudi v drugih prizadevanjih OECD, kot so projekti INES, IALS, ECEC, PIAACC in IEA, tudi TIMSS, PIRLS ali Državljska vzgoja. Poleg tega je dal

Zakon n. 561/2004 Sb (Šolski zakon) zakonske temelje za ustanovitev Centra za ugotavljanje rezultatov izobraževanja (CEZVV) kot državne organizacijske enote. Center je bil ustanovljen 1. januarja 2006 s preno-vo dotedanjega Centra za prenavo maturitetnega izpita (CERMAT).

CEZVV se večinoma ukvarja s postavljanjem standardov za ocenjevanje učnih rezultatov, s pripravo instrumentov (orodij) za ocenjevanje ter predelavo, analizo in interpretacijo dobljenih podatkov. Poleg tega je naloga centra, da zagotavlja svetovanje in sodeluje v promocijskih in izobraževalnih dejavnostih.

– Prenava maturitetnega izpita

V okviru Inštituta za informiranje na področju vzgoje in izobraževanja je Ministrstvo za šolstvo leta 1999 ustanovilo posebno enoto, znano kot Center za prenavo maturitetnega izpita (CERMAT). Od 1. januarja 2006 je to ločena državna organizacijska enota, Center za ugotavljanje rezultatov izobraževanja (ohranil pa je tradicionalni akronim CERMAT). Skoraj celo desetletje svojega delovanja si ta institucija prizadeva, da bi se vpeljal model državnega maturitetnega izpita (ob koncu srednje šole). Po mnogih resnih zapletih pričakujemo, da bo ta model začel veljati v šolskem letu 2009/10. Imel bo dve težavnostni stopnji: preliminarni model obsega dva predmeta, in sicer obvezni predmet, to je češki jezik in izbirni predmet, ki je matematika ali tuji jezik. Ta model bo veljaven do leta 2012, ko bosta dodana še dva izbirna predmeta, namreč IKT in splošne osnove državljskih in kulturnih študij. Seveda pa bo celoten izpit vseboval še profilni (ali »šolski«) del, ki ga bodo določili ravnatelji posameznih šol.

3. Zagotavljanje enakih možnosti v izobraževanju

Zagotavljanje enakih možnosti za izobraževanje in uresničevanje ideje inkluzivnih šol sta med najvišjimi prioritetai državne šolske politike. Enake možnosti za dostop do izobraževanja ne glede na vrsto prikrajšanosti (bodisi da zadeva zdravje ekonomski, socialni, etnični vidik ali spol) so pomemben kazalnik družbene integritete.

Del podpore enakim možnostim je tudi primarna preventiva socialnopedagoških pojavov v šolah in skrb za zunajšolske dejavnosti otrok in mladine.

Poglavitni namen na področju vzgoje in izobraževanja otrok in učencev s posebnimi potrebami je postopno zblíževanje osnovnih šol in šol, ki so namensko ustanovljene za učence s posebnimi potrebami. Glede vzgoje in izobraževanja izjemno nadarjenih otrok in učencev še ni doseženo nobeno soglasje.

4. Razvoj integriranega sistema svetovanja v šolah

Integrirani sistem svetovanja sintetizira dve strogo ločeni področji svetovanja:

- pedagoško in psihološko svetovanje glede na specialno pedagogiko – Pozornost usmerja na socialno prikrajšane učence, učence s specifičnimi

- učnimi in vedenjskimi težavami, gibalno ovirane učence, učence z motnjami v telesnem razvoju, izjemno nadarjene učence in na preprečevanje patoloških pojavov, nasilja v šolah, rasizma in ksenofobije ter sprejemanje ustreznih ukrepov proti širjenju teh pojavov. Na voljo so tudi servisi za poklicno svetovanje (posebno v pedagoških in psiholoških svetovalnih centrih v oddaljenih predelih);
- poklicno svetovanje – pomoč pri izbiri ustrezne izobraževalne poti in poklicne orientacije (šolski svetovalec – pedagog oz. pedagoški svetovalec).

5. Zvečanje profesionalnosti in socialnega statusa strokovnih delavcev

Najpomembnejša sprememba, ki jo je dosegla pedagoška stroka, je Zakon n. 563/2004 Sb. Ta obravnava strokovne delavce in spremembe nekaterih zakonov, ki so začele veljati 1. januarja 2005. Zakon natančneje opredeljuje, kaj pomeni biti pedagoški delavec, ter navaja natančne pogoje kvalifikacij za različne skupine pedagoških delavcev glede na sistem napredovanja in tem delavcem omogoča napredovanje v svojem poklicu.

6. Podpora pri nadaljnjem izobraževanju in usposabljanju

Stopnja udeležnosti v nadaljnjem izobraževanju na Češkem je med najnižjimi v Evropski uniji. Zaradi tega mora biti cilj nadaljnega izobraževanja in usposabljanja, da bi postalo nadaljnje izobraževanje in usposabljanje v večji meri mogoče tudi zunaj obstoječe strukture področij izobraževanja in bi s tem povečalo možnost zaposlovanja (posebno med odraslim prebivalstvom) ter splošno uveljavitev socialne integracije in kohezivnosti.

Zakon n. 179/2006 Sb., ki zadeva verificiranje in priznavanje rezultatov nadaljnega izobraževanja in usposabljanja ter spreminjanje nekaterih starejših zakonov, vzpostavlja Nacionalni sistem kvalifikacij kot register vseh popolnih ali delnih kvalifikacij in določa proces evalvacije pridobivanja kvalifikacij, avtorizacijo institucij, ki dajejo certifikate in vlogo administrativnih teles v procesu priznavanja kvalifikacij. Ta zakon dovoljuje tudi pridobitev kvalifikacije z alternativnimi načini izobraževanja in usposabljanja poleg standardnega kurikula v okviru ustreznega izobraževalnega programa.

Organizacija šolskega sistema v Češki republiki

Predšolska vzgoja (ISCED 0)

Neobvezna vzgoja za otroke od 3 do 6 let ni sestavni del šolskega sistema; tretje leto (za otroke od 5 do 6 let starosti) je bilo še nedavno brezplačno za otroke pred vstopom v šolo (s ciljem, da bi okrepili inkluzivno naravo vzgojno-izobraževalnega sistema in priprave otrok iz socialno kulturno manj spodbudnega okolja za obvezno šolo. Ker pa se njihova vključenost v predšolski program ni

bistveno povišala, bo plačilo vrtca znova vpeljano.). Ceno vrtca določajo občine in se giblje od nekaj sto do okoli tisoč kron.

Institucije na področju predšolske vzgoje, vrtci, so na splošno javne (ustanavljajo jih občine), le malo je zasebnih (kjer je cena precej višja in doseže prek 10 do 15.000 kron) ali cerkvenih.¹⁶

Poleg priprave na obvezno osnovno šolo in zmanjševanja razvojnih razlik ima predšolska vzgoja še druge naloge, večinoma socialne (skrb za otroke zaposlenih mater) in specialpedagoške (vzgoja in učenje otrok s posebnimi potrebami).

Od leta 2001¹⁷ je leto dni pred vstopom v šolo ponujena možnost za ustanavljanje pripravljalnih oddelkov, ki so namenjeni otrokom iz socialno in kulturno manj spodbudnega okolja (večinoma otrokom manjšin in družin z nizkimi dohodki). Cilj teh oddelkov je priprava otrok na zahteve obvezne šole.

Obvezno osnovno šolanje (ISCED 1 + ISCED2)

Obvezno šolanje traja devet let in lahko poteka na različne načine:

- v celoti v osnovni šoli, ki je razdeljena v dve stopnji: pet let osnovne šole (ISCED 1) in štiri leta nižje srednje šole (ISCED 2);
- v osnovni šoli (ISCED 1) in v nižji srednji šoli (ISCED 2);¹⁸
- v osnovni šoli (ISCED 1) in na akademiji za ples, ki šola poklicne plesalce in mora zagotoviti tudi splošno izobraževanje (ISCED 2).

Stopnja pridobljene osnovne izobrazbe je odvisna od šole in od vzgojno-izobraževalnega programa, ki ga učenec obiskuje. S šolanjem brez omejitev lahko učenec doseže stopnjo ISCED 2A; s šolanjem v rednih programih osnovnih šol lahko učenci s pomočjo zaradi lahke ali zmerne motnje v duševnem razvoju pridobijo stopnjo ISCED 2B. S šolanjem v posebnih šolah za učence s težko motnjo v duševnem razvoju lahko dosežejo stopnjo ISCED 2C.

¹⁶ Glej tudi preglednico 1.

¹⁷ Pripravljalne oddelke lahko organizirajo vrtci ali osnovne šole. Toda od leta 2004 imajo to možnost dejansko samo osnovne šole, ker se je večina vrtcev in osnovnih šol glede na zakon iz leta 2004 spojila v en pravni subjekt.

¹⁸ Gimnazije so sekundarne splošne šole; v Češki republiki so lahko gimnazije štiri-, šest- ali osemletne. Zaradi tega imajo učenci možnost, da delajo sprejemni izpit za gimnazijo po petem, sedmem (dopuščeno, da se ISCED 1 realizira skupno preko osnovne šole in gimnazije) ali devetem razredu osnovne šole. ISCED 1 je bilo prvič mogoče pridobiti v gimnaziji z reformo osnovne šole po t. i. zametni revoluciji, kar je pomenilo vrnitev na šolski sistem tako imenovane prve republike (1918–1939). Razlog je bil omogočiti nadarjenim otrokom kakovostno pripravo za nadaljnji študij. Seveda je ta korak izzval mnogo nasprotovanj tako zgodnji delitvi učencev na »povprečne« in »elitne« skupine. Danes podatki kažejo, da med rezultati šolanja na osnovnih šolah in šestletnih ali osemletnih gimnazijah ni pomembnejših razlik, saj, statistično gledano, nima nobena skupina učencev glede na vrsto šole več možnosti za vpis na univerzo.

Srednješolsko izobraževanje

Višje srednješolsko izobraževanje (ISCED 3)

Srednješolsko izobraževanje v Češki republiki izvajajo tele tradicionalno poimenovane institucije:

- gimnazije (splošna srednja šola) – ISCED 3 A (štiriletno izobraževanje, ki se lahko uresničuje v štiri-, šest- ali osemletnih gimnazijah in konča z maturitetnim izpitom – splošno izobraževanje, katerega namen je priprava učencev na terciarno izobraževanje);
- srednje strokovne šole – ISCED 3 A (štiriletno šolanje plus maturitetni izpit daje kvalifikacijo za opravljanje tehniških, ekonomskih, uradniških, nekaterih pedagoških¹⁹, medicinskih²⁰ ali drugih specializiranih poklicev – strokovno izobraževanje);
- srednje tehniške šole – ISCED 3 A (štiriletno šolanje plus maturitetni izpit daje kvalifikacijo za zahtevne strokovne in upravne poklice – poklicno izobraževanje), ISCED 3 C (dve do tri leta šolanja plus zaključni izpit – poklicno spričevalo, kvalifikacija po navadi za poklice v gospodarstvu – poklicno usposabljanje);
- poklicne šole, praktične šole, poklicne tehniške šole – ISCED 3 C (eno do dve leti izobraževanja; namenjeno učencem, ki niso uspešno končali osnovnega izobraževanja);
- akademije, ki se imenujejo tudi konservatoriji, kjer poučujejo ples (osem let šolanja, učenci so sprejeti po petem letu obvezne šole, zaradi česar morajo te šole zagotoviti tudi izobraževanje za stopnjo ISCED 2 A), glasbo, petje in dramsko umetnost (šest let šolanja, učenci so sprejeti po dokončani obvezni devetletni osnovni šoli). Šolanje na akademiji se lahko dokonča z maturitetnim izpitom (ISCED 3 A) ali z *absolutorijem*, s katerim pridobijo študenti višjo strokovno izobrazbo (ISCED 5 B).

Višješolsko izobraževanje (ISCED 4)

Višješolsko izobraževanje poteka na višjih šolah za:

- tiste, ki so dokončali triletno tehniško izobraževanje z vajeniškim certifikatom, ki lahko vgradijo maturitetni izpit v nadaljnji dve leti študijskega obdobja in nadaljujejo terciarno izobraževanje (ISCED 4 A);
- tiste, ki so končali gimnazijo ali poklicno in tehniško šolo z maturitetnim izpitom in ki lahko obdržijo vajenski certifikat in s tem kvalifikacijo za opravljanje zahtevnih poklicev v gospodarstvu in upravi (ISCED 4 C);
- tiste, ki so končali šolo z maturitetnim izpitom in želijo to stopnjo obdržati, na istem ali drugem področju (ISCED 4 A).

¹⁹ Vzgojitelji v vrtcih.

²⁰ Nižje medicinsko osebje.

Terciarno izobraževanje (ISCED 5)

Terciarno izobraževanje obsega:

- kolidže ali višje tehniške šole dajejo višjo strokovno izobraževanje na stopnji ISCED 5 B, ki se konča s končnim izpitom – *absolutorium* (diploma višje šole). Diplomanti pridobijo naziv »specialist z diplomo« (po navadi skrajšano na DiS), ki jih kvalificira za opravljanje zahtevnih strokovnih dejavnosti;
- univerze izvajajo izobraževanje za *bakalavreat* (diploma) (ISCED 5A), magisterij (ISCED 5A) in doktorat (ISCED 6);
- študij bakalavreat (B. A.) traja po navadi tri ali štiri leta. Namen tega študija je pripraviti študente za zaposlitev in za magistrski študij;
- magistrski (M. A.) študij sledi stopnji bakalavreata in obsega najmanj eno leto in največ tri leta. Pozornost tega študija je na znanstvenih področjih usmerjena na pridobivanje znanja v stroki, raziskovanju in razvoju, na umetniških področjih pa v umetniško usposabljanje in razvoj talentov. Magistrska stopnja lahko traja tudi štiri ali šest let, kadar to zahteva vrsta študija, na katerega so sprejeti posamezni študenti, ki so prej opravili maturitetni izpit: to velja za študij medicine, zoofarmacije, farmakologije idr.;
- doktorski študij poteka okoli neodvisne raziskave ter teoretične in ustvarjalne dejavnosti na področju razvoja ali umetnosti. Ta stopnja sledi magistrskemu študiju in traja navadno tri ali štiri leta.

Vse vrste študija imajo lahko obliko rednega študija, izrednega študija ali kombiniranega študija. Univerze so lahko javne, ki jih ustanavlja država (vojaške in policijske ustanovljata odgovorni ministrstvi) ali zasebne.²¹

Izobraževalni sistem v Češki republiki zajema še več vrst šol, ki ponujajo izobraževanje samo na področju, ki je določeno že v imenu šole in poteka vzporedno z izobraževanjem na temeljnih šolah; seveda učenci obiskujejo te šole v svojem prostem času. Te šole lahko organizirajo tudi izobraževanje za odrasle. To so:

- osnovne umetniške šole – ponujajo izobraževanje na umetniških področjih in spodbujajo učenčev talent;
- jezikovne šole s pravico do priprave državnih izpitov – izobraževanje iz tujih jezikov za otroke in odrasle v skladu z zakonom o šolstvu.

Izobraževanje učencev s posebnimi potrebami

Otroci z motnjami v telesnem razvoju

Področja predšolske vzgoje, osnovnega izobraževanja, srednjega izobraževanja, postsekundarnega izobraževanja in višjega strokovnega izobraževanja obsegajo tudi ločene šole za učence z motnjami v razvoju (ki so lahko fizične,

²¹ Glej preglednici 3, 4.

vidne, slušne itn.), ki zagotavljajo popolnoma enako stopnjo izobraževanja kot navadne šole. Edina izjema je posebna osnovna šola, ki ne zagotavlja primarnega ali osnovnega izobraževanja, temveč daje samo temelje izobraževanja (ISCED 2 C).

Poleg teh specialno ustanovljenih šol, ki imajo v Češki republiki dolgo tradicijo, se zdaj širijo poskusi bodisi integracije posameznikov z motnjami v razvoj v redne šole bodisi ustanavljanja razredov za otroke z motnjami v razvoju v rednih šolah.²²

Otroci iz socialno-kulturno manj spodbudnega okolja

Mogoče je zaposliti pedagoškega pomočnika, ki dela skupaj z učiteljem v pripravljalnem razredu ali v razredu z večjim številom otrok iz manj spodbudnega socialno-kulturnega okolja, da bi pomagal tem otrokom pri prilagajanju na šolsko okolje in pri odnosih s širšo skupnostjo. Ravnatelj lahko pri regionalni upravi vložijo prošnjo za vzpostavitev takšnega delovnega mesta; če pa je šola v pristojnosti države ali Cerkve, vložijo prošnjo neposredno na ustrezno ministristvo. Tudi za otroke s posebnimi potrebami je lahko odobren osebni pomočnik. Te osebe pa ne zaposli šola, kot pedagoškega pomočnika, temveč njegova dejavnost temelji na zakonu, ki ureja šolske službe.

Nadarjeni in talentirani otroci

Podpora otrokom s posebnimi potrebami zajema tudi krb za posebno nadarjene in talentirane otroke. Da bi čim bolj napredovali, so zanje ustanovljeni posebni razredi z ekstenzivnejšim poukom jezikov, matematike ali različnih vej športa; ti otroci imajo tudi možnost, da končajo osnovno šolanje na gimnaziji ali plesni akademiji. Svoje talente lahko razvijajo tudi v umetniških šolah ali pa v centrih za prosti čas, kot so mladinske organizacije, institucije za ukvarjanje s hobiji, organizacije mladih tehnikov in znanstvenikov itn.

Otroci z odločbami za bivanje v vzgojno-izobraževalni ustanovi

Otroci s posebnimi potrebami so tudi otroci, ki jih iz kakršnega koli razloga ne morejo vzgajati družine (zlorabljeni ali zanemarjeni otroci, otroci, ki nimajo živih sorodnikov, itn.) in otroci z vedenjskimi motnjami ali resnimi psihološkimi težavami. Njihova vzgoja in izobraževanje poteka v ustanovah, ki imajo na skrbi institucionalno vzgojo in izobraževanje, in sicer:

- otroški domovi (za otroke od 3 do 18 let²³, ki nimajo vedenjskih motenj, ali za mladoletne matere z otroki);

²² Preglednica 3: Število otrok s posebnimi potrebami v različnih vrstah šol Evrobaza Češke republike 2007/08, 12 Jan 2009 http://eacea.ec.europa.eu/ressources/eurydice/eurybase/pdf/0_integral/CZ_CS.pdf.

²³ Študenti, ki se študirajo za poklic, lahko ostanejo v otroških domovih do 19. ali 26. leta starosti.

- otroški domovi, povezani s šolo (pri otrocih z motnjami v vedenju v starosti od 6 do 15 let, ki imajo odločbo o vzgoji in izobraževanju v ustanovi, ta vrsta institucije pogosto nadomesti obvezno šolo);
- posebne vzgojno-izobraževalne ustanove (za mlade po 15. letu starosti z resnimi vedenjskimi problemi, ki imajo odločbo za bivanje v vzgojno-izobraževalni ustanovi; ko gre za posebno težke primere, je starost za vključitev lahko že 12 let).

Otroka se lahko vključi v takšno ustanovo samo s sodno odločbo, podeljeno na podlagi vloge socialnega ali sodnega skrbstva ali pa osebe, ki je odgovorna za otrokovo vzgojo. Od štiri do osem tednov pred sprejemom v ustanovo mora diagnostični center (ki je pooblaščen za metodologijo in supervizijo) opraviti z otokom kompleksno testiranje. Poleg vzgoje v ustanovi se lahko vzgojni problemi rešujejo tudi prek vzgojno-preventivnih centrov. Njihova naloga je, da varujejo otroke, za katere obstaja nevarnost socialnih odklonov, eksperimentiranja z drogami ali patološkega vedenja. Ponujajo tudi svetovanje zaposlenim v šolah in staršem otrok, ki jim grozijo omejenjene nevarnosti, ter opravljajo pedagoška in psihološka testiranja. Delujejo lahko ambulantno ali stacionarno (bivanje v centru traja ponavadi dva meseca); nekateri centri ponujajo tudi nujno pomoč po telefonu ali namestitev posameznikov v krizi).

Svetovalna služba v šolah

Vzgojno-izobraževalna dejavnost v šolah zajema tudi svetovalno službo. Namen te službe je podpora vzgoji in izobraževanju; med najpomembnejše področje te podpore sodi poklicno svetovanje učencem. Svetovanje zagotavljajo:

- šole (razrednik ali svetovalac za poklicno svetovanje, ko gre za učenčevo izobraževalno ali poklicno pot; šolski metodik, ki se ukvarja s preventivo patoloških pojavov; poleg tega imajo nekatere šole tudi, sicer neobvezno, šolskega psihologa ali specialnega pedagoga);
- šolske svetovalne institucije:
 - pedagoški in psihološki svetovalni centri – Presojanje otrokove pripravljenosti za šolo in njegovih morebitnih posebnih potreb, izvajanje psiholoških in specialpedagoških testov, sodelovanje pri oblikovanju individualnih učnih načrtov, koordiniranje preventivnih ukrepov proti negativnim pojavom v družbi na okrajni ravni in psihološko, pedagoško in poklicno svetovanje učencem, staršem in šolam itn. Svetujejo tudi glede podpore nadarjenim otrokom;
 - specialni pedagoški centri – Ugotavljanje pripravljenosti za šolo ter pedagoško in psihološko testiranje otrok s posebnimi potrebami, predlaganje posebnih vzgojno-izobraževalnih postopkov, zagotavljanje svetovanja na področju posebnih potreb staršem in metodične pomoči šolam;
 - akademski svetovalni centri pri univerzah – Ustanavljajo jih javne univerze v skladu z zakonom, ki zadeva univerze. Zagotavljajo svetovanje v zvezi s študijem, poklicno svetovanje ter psihološko in terapevtsko službo;

- diagnostične institucije (glej prej);
- vzgojno-preventivni centri (glej prej).

Za ocenjevanje dela svetovalnih služb v vzgojno-izobraževalnem sistemu, konceptualizacijo teh služb in nadaljnje izobraževanje strokovnih delavcev je na centralni ravni ustanovljen Inštitut Češke republike za pedagoško in psihološko svetovanje.

Upravljanje šolskega sistema

Ministrstvo za šolstvo je odgovorno za državno šolsko politiko, določanje vsebine državnega kurikula, za strateški razvoj šolskega sistema, akreditacijo univerzitetnih izobraževalnih programov, določanje zahtev za opravljanje pedagoškega poklica, določanje pogojev za ustanavljanje in registracijo šol v indeks vzgojno-izobraževalnih institucij itn. Dejavnost ministrstva je v veliki meri konceptualna, kompetence ministrstva na področju ustavljanja šol pa so omejene (ustanavlja samo vzgojno-izobraževalne ustanove, v katere so otroci usmerjeni z odločbo, institucije za nadaljnje izobraževanje za pedagoške delavce ter šole in vzgojno-izobraževalne institucije, v katerih poteka praktični pouk; druge vrste institucij lahko ustanovi le pod posebnimi pogoji). Vsekakor pa ima ministrstvo pomembne kompetence na področju financiranja šol, s sredstvi za neinvesticijske stroške vred, kot so plače in stroški nadaljnjega izobraževanja strokovnih delavcev, študijsko gradivo itn., ki so dodeljena posameznim regijam na podlagi deželnih normativov.²⁴ Regije in občine so odgovorne za porabo sredstev.

Z razsežno decentralizacijo državne in regionalne uprave leta 2000 so pravico za ustanavljanje vrtcev in osnovnih šol dobile občine; druge vrste šol so večinoma pod upravo regionalnih oblasti, čeprav obstajajo tudi šole, ki so jih regionalne oblasti ustanovile v povezavi z ministrstvom ali občino.

Če šolo ustanovi in vodi zasebnik, nevladna organizacija ali Cerkev, mora dati ministrstvo soglasje na podlagi stališča regionalne oblasti do vpisa te šole v indeks vzgojno-izobraževalnih institucij.

Razprava

Češka ima institucionalno difrenciran šolski sistem (dualni šolski sistem). Enotna šola je omejena na področje osnovnega izobraževanja, to je na prvih pet razredov obveznega šolanja. Paralelni šolski sistem je trenutno predmet strokovnega in političnega razpravljanja in ves sistem skrbno proučujejo glede na koncept inkluzivnih šol in enakih možnosti za izobraževanje. Z največjim

²⁴ Normativi – zunaj investicijski stroški na učenca. Ministrstvo tudi določi obsega finančnih sredstev in število zaposlenih v šolskem sistemu.

nasprotovanjem se soočajo gimnazije, za katere mnogi menijo, da so selektivne in elitistične.

Drugi predmet diskusije je dobro razvit sistem specialne vzgoje in izobraževanja, ki zagotavlja kakovostno vzgojo in izobraževanje za otroke s posebnimi potrebami, vendar ne ustreza sodobnim trendom inkluzije.

Pod vprašanjem je tudi koncept maturitetnega izpita, ker dve zahtevnostni stopnji izpita ne dajeta dovolj relevantnih podatkov za zadovoljivo primerjanje različnih poti paralelnega izobraževanja.

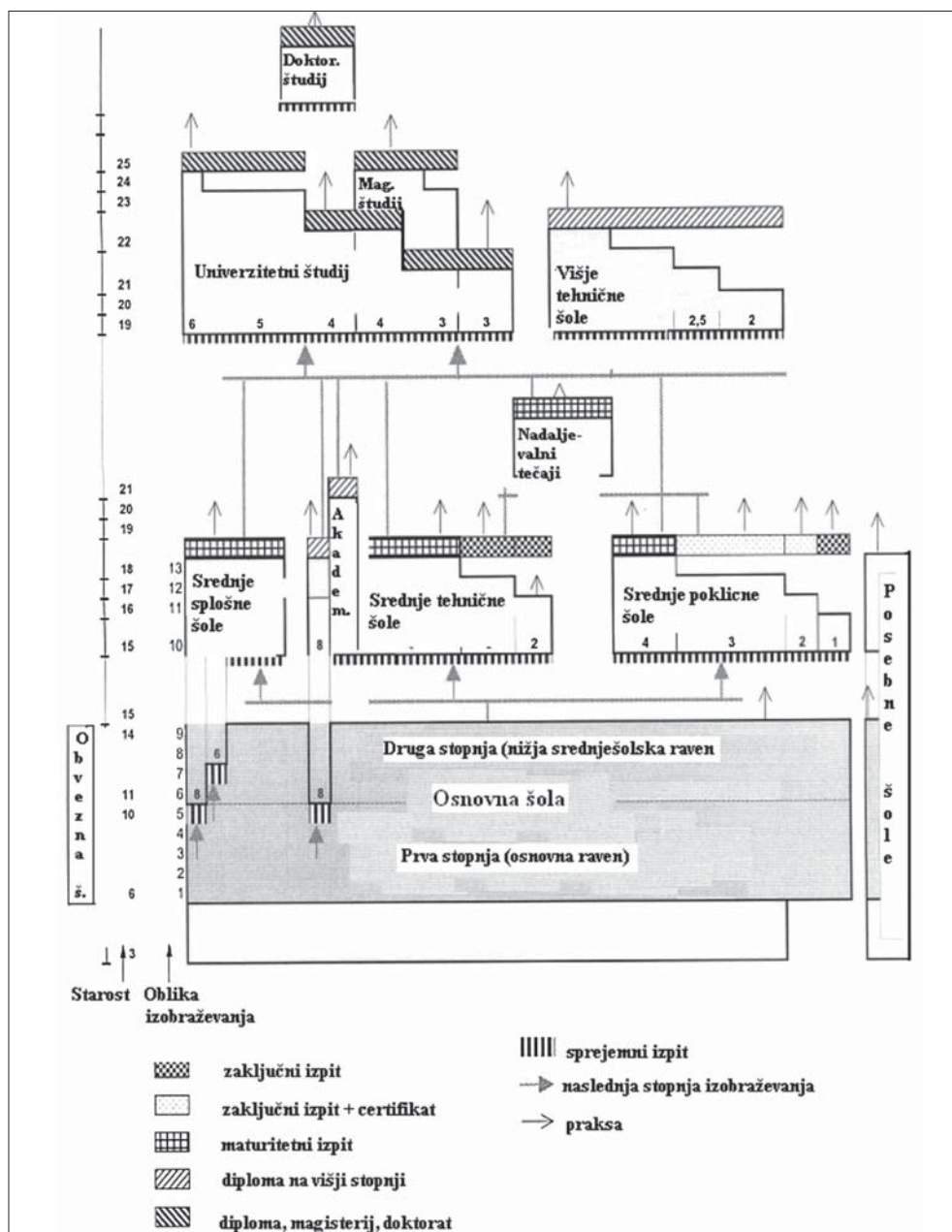
Negotov je položaj višjega šolstva, ki se zdi, da je del terciarnega izobraževanja, vendar pa nima statusa univerzitetnega študija, niti ni kako drugače enopomensko opredeljeno.

Večina učencev (96,5 %) po obveznem šolanju nadaljuje izobraževanje, toda odstotek univerzitetnih študentov glede na celotno populacijo daleč zaostaja. V šolskem letu 2007/08 je bilo okoli 30 % mladih v starosti od 22 do 24 let, pri 25 let starih študentih je upadel na 15 %, pri 26-letnih na manj kot 10 % in pri populaciji, stari od 3 do 34 let, na samo 2,8 %.²⁵ To kaže na velike rezerve na področju terciarnega šolstva, ki je prizadeto tudi, ker je kronično premalo financirano.

Povprečni stroški za izobraževanje so že dolgo pod povprečjem v Evropski uniji, dosegajo samo okoli 4,5 % bruto družbenega prihodka (BDP). Zaradi tega je nemogoče doseči resnično dinamični razvoj šolskega sistema in širjenje razpona vzgojno-izobraževalnih možnosti, posebno v javnem šolstvu. Po drugi strani pa je izobraževanje v vseh javnih šolah, tudi na univerzah, v celoti brezplačno.

Prenos kompetenc za ustanavljanje šol na občinske in regionalne oblasti ob tem, da so šole financirane glede na število učencev, terja svoj davek. Zaradi demografskega položaja se število učencev zmanjšuje, kar vodi do zapiranja nekaterih šol.

²⁵ 15. januar 2009 http://eacea.ec.europa.eu/ressources/eurydice/eurybase/pdf/0_integral/CZ_CS.pdf.

Slika 1: Shema šolskega sistema²⁶

²⁶ Češka zveza za vzgojo in izobraževanje ter evropsko vzgojo v osnovnih šolah. Mikulova 1594, 149 00 Praga 4, 8. januar 2009 http://www.europaed.cz/images/stories/soubory/education_system_cz_3lang.xls.

Stopnje izobraževanja	2004/05				2006/07				2007/08			
	Šole		Učenci		Šole		Učenci		Šole		Učenci	
	Z	C	Z	C	Z	C	Z	C	Z	C	Z	C
ISCED 0	1,5	0,4	1,2	0,3	1,5	0,5	1,1	0,3	1,6	0,5	1,1	0,3
ISCED 1, 2	1,9	0,6	0,5	0,5	1,5	0,9	0,5	0,5	1,5	0,9	0,6	0,6
ISCED 3, 4	18,5	2,0	13,2	1,5	21,9	2,5	13,6	1,6	22,7	2,5	13,7	1,6
Academies	12,5	6,3	6,2	3,0	11,1	11,1	5,8	4,9	15,8	10,5	7,2	4,9
ISCED 4	27,0	6,9	28,0	5,9	27,6	6,9	29,6	6,2	26,6	6,8	29,6	5,8
ISCED 5	58,1	0	6,8	0	60,3	0	9,8	0	61,8	0	11,9	0

Preglednica 1: Odstotek zasebnih in cerkvenih šol in učencev, ki jih obiskujejo na posameznih stopnjah izobraževanja²⁷ (Z – zasebne šole, C – cerkvene šole)

	2005/06	2006/07	2007/08
Populacija v starosti 3–18 let	1723 550	1 693 245	1 664 841
Število učencev, ki so individualno vključeni v redne šole	51 235	46 075	42 497
Odstotek teh učencev v populaciji v starosti 3–18 let	3,0	2,7	2,6
Število učencev v posebnih razredih rednih šol	13 534	12 642	19 357
Odstotek teh učencev v populaciji v starosti 3–18 let	0,8	0,75	1,2
Število učencev v šolah za otroke s posebnimi potrebami	57 727	55 491	44 777
Odstotek teh učencev v populaciji v starosti 3–18 let	3,3	3,3	2,7

Preglednica 2: Število učencev s posebnimi potrebami v populaciji, vključeni v šolski sistem²⁸

Univerze	2001/02	2002/03	2003/04	2004/05	2005/06	2006/07	2007/08
Javne	24	24	24	24	25	25	25
Državno vodene ³⁰	4	4	4	2	2	2	2
Zasebne	17	27	28	36	39	38	43
Skupaj	45	55	56	62	66	65	70

Preglednica 3: Število javnih, zasebnih in državno vodenih univerz²⁹

²⁷ 15. januar 2009 http://eacea.ec.europa.eu/ressources/eurydice/eurybase/pdf/0_integral/CZ_CS.pdf.

²⁸ 15. januar 2009 http://eacea.ec.europa.eu/ressources/eurydice/eurybase/pdf/0_integral/CZ_CS.pdf.

²⁹ 15. januar 2009 http://eacea.ec.europa.eu/ressources/eurydice/eurybase/pdf/0_integral/CZ_CS.pdf.

	2005/06	2006/07	2007/08
Javne univerze	265 460	285 111	303 731
Zasebne univerze	24 645	31 698	40 939

Preglednica 4: Število študentov v javnih in zasebnih univerzah³⁰

Pregled osnovnih zakonskih predpisov

Navedeni so najpomembnejši zakoni v vzgoji in izobraževanju, ki so nadalje opredeljeni še s podzakonskimi akti:

- Zakon o univerzah n. 111/1998 Sb. – pred potrditvijo petnajstkrat dopolnjen z amandmaji – določa cilje in vrste univerz in njihovega financiranja, vodenje, vrste izobraževalnih programov, organizacijo in obseg kompetenc akademskih funkcionarjev in organov;
- Zakon o predšolski vzgoji, osnovnem, srednješolskem in višješolskem tehničnem in drugem izobraževanju iz leta 2004 (Zakon o šolstvu) n. 561/2004 Sb. – zadeva vse izobraževanje v šolah in izobraževalnih institucijah, razen na univerzah in v specialnopedagoških institucijah; pomemben premik je sprememba kurikularnih dokumentov – zasuk k šolskim programom, ki omogočajo šolam delno avtonomijo pri oblikovanju vsebine izobraževanja. Druga sprememba je uvedba šolskega indeksa, ki vzdržuje šolski register kot sistem, ki vsebuje informacije o učencih, utrjuje prizadevanja v izobraževanju ter določa odgovornosti in kompetence državnih in regionalnih oblasti v šolskem sistemu;
- Zakon o pedagoških delavcih n. 563/2004 Sb. – opredeljuje pedagoško osebje in kvalifikacije, ki so potrebne za različne pedagoške poklice;
- Zakon o izvajanju izobraževanja in vzgoje otrok s posebnimi potrebami n. 109/2002 Sb. – določa pogoje za usmerjanje v ustrezne vzgojno-izobraževalne programe in programe in institucije ter institucije, ki takšno izobraževanje izvajajo (štirikrat dopolnjevan z amandmaji);
- Zakon o verifikaciji in priznavanju rezultatov nadaljnjega izobraževanja in usposabljanja in spreminjana določenih zakonov n. 179/2006 Sb., velja od avgusta 2007.

Literatura

- Eurybase. The Information Database of Education Systems in Europe. 19 Jan 2009 http://eacea.ec.europa.eu/ressources/eurydice/eurybase/pdf/0_integral/CZ_CS.pdf.
- Long-Term Objective of the Government of the Czech Republic in the Field of Education. 19 Jan 2009 http://aplikace.msmt.cz/DOC/K_TUVOD_30105.doc.

³⁰ 15. januar 2009 http://eacea.ec.europa.eu/ressources/eurydice/eurybase/pdf/0_integral/CZ_CS.pdf.

- Scheme of the educational system of the Czech Republic. 19 Jan 2009 http://www.europaed.cz/images/stories/soubory/education_system_cz_3lang.xls.
- Morkes, F. (2002). Kapitoly o školství, o ministerstvu a jeho představitelích. Prague: Pedagogic Museum of J. A. Komenský. ISBN 80-901461-9-8.
- Outlined Educational Programme for Basic Education. Prague: VÚP. 19 Jan 2009 http://www.vuppraha.cz/soubory/RVPZV_2007-07.pdf.
- The Ministry of Education, Youth and Physical Education. National Programme of the Development of Education. The White Book (2001). Prague: ÚIV – Tauris.
- Outlined Educational Programme for Basic Education (Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání) (2004). Prague: VÚP.
- The Constitution of the Czech Republic. The Basic Rights and Freedoms Charter (2001). Olomouc: Olomouc Publishing House. ISBN 80-7182-109-8.
- UNESCO. Learning Is a Hidden Treasure. 'Education for the 21st Century' (1997). Prague: ÚIV.

Iz angleščine prevedla: mag. Marjeta Domicelj

Jitka LORENZOVÁ, Ph.D. (Charles University in Prague, Czech Republic)

EDUCATIONAL SYSTEM IN THE CZECH REPUBLIC

Abstract: The paper deals with the changes along the whole vertical structure of the educational system in the Czech Republic following a number of socio-political changes after the so-called Velvet Revolution in 1989. The period of socialism, led by the Communist Party, came to an end, standard European democracy was restored, and the economy was gradually privatized. The common state of Czechs and Slovaks was split into the mutually independent Czech Republic and Slovak Republic, both of which came into being on January 1st, 1993.

The educational system was, in accordance to democratic orientation of a newly formed state, subjected to substantial structural interventions on primary, secondary and also higher educational level. The White Book, representing the basic document on which new guidelines for the development of the educational system were designed, was in a great deal founded upon the results of the report of the Unesco's international committee »Education for the 21st Century«, led by Jacques Delors. Introduced solutions in some areas have become a target of criticism by the expert community, mainly regarding the questions of dual system on the level of primary education, changing the role of gymnasium into a selective and elitist institution and the position of post-secondary schools within universities.

Keywords: educational system, Czech Republic, development of educational system, dual system, role of gymnasium, post-secondary school.

»V preteklih 6 letih — odkar imamo novi šolski zakon — naše šolstvo ni napredovalo tako, kakor bi moralo!! Gibanje za intenzivno preusmeritev narodnega šolstva v smeri sodobnih izkustev je še vedno samo individualnega značaja. Oni, ki imajo usodo vzgoje in pouka v rokah, stoje še sedaj ob strani, učiteljstvo pa — po krivdi drugih — stopa večinoma še vedno po starih pedagog.-didaktičnih tirih.« Takšno je mnenje strokovnjaka, ki zbira zgodovinske podatke o razvoju šolske reformnega gibanja v Sloveniji. Pa najbrž tudi v ostalih pokrajinah ni boljše!

Če skušamo poiskati kavezno utemeljitev tej »diagnozi«, potem moramo predvsem ugotoviti, da je naše šolstvo zelo prepuščeno mili in nemili volji vetrov in političnih razmer, ki zadržujejo normalni razvoj k pedagog.-didakt. napredku (n. pr. učni načrti!), zamenjavajo kulturno poslanstvo s političnim, ograjajo gmotno in moralno eksistenco šolnikov ter s tem demoralizirajo sistem, dovezeten nekdam za vse lepo, zdravo in dobro.